

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 1

Одеса
2025

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)
Є 24

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 16.05.2025 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час** : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 1. – 772 с.
ISBN 978-617-8430-61-0

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» містять результати наукових досліджень і практичних напрацювань вчених, фахівців і військовослужбовців, здійснені в умовах повномасштабної війни. У збірнику представлено як теоретичні, так і емпіричні дослідження у галузях філософії, загальної теорії держави і права, історії права, сучасних соціально-політичних процесів, соціології та психології.

Особливу увагу приділено аналізу загроз національній безпеці в конституційному, міжнародному та європейському правовому контекстах, а також питанням трудового, соціального, земельного, аграрного та екологічного права. Окремі розділи присвячено функціонуванню економіки та підприємництва в умовах євроінтеграції.

У збірнику також розглянуто проблематику цифрової трансформації, захисту інформації та кібербезпеки в умовах воєнного часу, методику викладання іноземних мов, перекладознавство, лінгвістику і журналістику. Висвітлено наукові здобутки в адміністративному, фінансовому, морському та митному праві, реформуванні судової системи, діяльності прокуратури, правоохоронних органів та адвокатури. Окремо проаналізовано питання кримінального права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, судової експертизи, медико-психологічного забезпечення правосуддя, а також аспекти цивільного, сімейного, господарського права, інтелектуальної власності та патентного судочинства. Розглянуто також актуальні питання діяльності бібліотек у закладах вищої освіти та фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також практикам у галузях права, економіки, соціології, політології, психології, філології, журналістики та кібербезпеки.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

ISBN 978-617-8430-61-0

© НУ «Одеська юридична академія, 2025
© Автори статей, 2025

<i>Губніцька Валентина Віталіївна</i> ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ...	126
<i>Грунь Олександр В'ячеславович</i> ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІРТУАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ	128
<i>Дараган Євген Олександрович</i> ВИДИ КОДИФІКАЦІЙНИХ АКТІВ	131
<i>Лисак Станіслав-Юрій Юрійович</i> ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	134
<i>Лисенко Ангеліна Володимирівна</i> НАНОТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ	137
<i>Odarii Viktor Vitaliiiovych</i> GRAUNDS OF ENFORCEMENT ACTIVITIES	140
<i>Шенцева Ольга Петрівна</i> ДІАЛОГ ТА ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ В ІНДУСЬКОМУ ПРАВІ	143

СЕКЦІЯ 3. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

<i>Аніщук Ніна Володимирівна</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК НА ВАЖКИХ РОБОТАХ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ	146
<i>Горяга Оксана Вікторівна</i> ЩОДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОПНИХ СУДІВ ЯК ФОРМИ НЕДЕРЖАВНИХ СУДІВ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО.	149
<i>Єфремова Наталя Володимирівна</i> ДИТИНА В ДЖЕРЕЛАХ ПРАВА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО	151
<i>Корнієнко Ірина Валеріївна</i> ВПЛИВ ВІЗАНТІЇ НА ФОРМУВАННЯ ЦЕРКОВНОГО ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ	155
<i>Любичанківський Ольгерд-Ілля Ілліч</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК АВСТРІЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	158
<i>Саранчук Олександра Валеріївна</i> ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ВОЛОСНИХ СУДІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	160
<i>Artur Lis</i> KSIĘGA ELBLĄSKA JAKO ŹRÓDŁO POZNANIA ŚREDNIOWIECZNYCH ZWYCZAJÓW KARNYCH NA ZIEMIACH POLSKICH.	164
<i>Marzena Dyjakowska</i> PROCES MICHAŁA PIEKARSKIEGO PRZED SĄDEM SEJMOWYM W 1620 R.	167

СЕКЦІЯ 4. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

<i>Терлецький Дмитро Сергійович</i> ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ АКТАМИ, ЩО ВИЗНАНІ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМИ	172
<i>Афанасєва Мар'яна Володимирівна</i> ПОВОЄННІ ВИБОРИ: ГОЛОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРЦІВ ЗА КОРДОНОМ	175
<i>Mishina Natalia</i> LA RÉINTÉGRATION DES ENFANTS DÉPORTÉS LORS DES CONFLITS ARMÉS: UN NOUVEAU CHAMP D'ACTION POUR LES AUTORITÉS LOCALES ET RÉGIONALES.	178
<i>Бальцій Юрій Юрійович</i> МІСЦЕ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ЖИТЕЛІВ (ГРОМАДЯН ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ) В СИСТЕМІ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ МІСЦЕВОЇ (ЛОКАЛЬНОЇ) ДЕМОКРАТІЇ УКРАЇНИ	181

Список використаних джерел:

1. Касян А. І. Волосні сходи Правобережної України в пореформенний період. *Український селянин*. 2018. Вип. 19. С. 36–40.
2. Рум'янцев О. В. Удосконалення волосного суду за Законом «Про земських дільничних начальників» від 12 липня 1889 р. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 117. С. 230–239.
3. Бобильова С. Система освіти в німецьких та менонітських колоніях Півдня України: становлення й розвиток (XIX – початок XX ст.). *Етнічна історія народів Європи*. 2004. Вип. 16. С. 22–28.
4. Волошкевич Г. А. Нормативно-правове регулювання та практика оплати праці посадових осіб органів селянського самоврядування в українських губерніях другої половини XIX – початку XX ст. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики в XXI столітті* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 18–19 берез. 2021 р.). Рівне : «Гельветика», 2021. С. 12–15.

Ключові слова: селянська реформа 1816 р., місцевий суд, волосний суд, селянське самоврядування, звичаєве право, офіційне право.

Keywords: emancipation reform of 1861, local court, the volost court, peasant self-government, common law, official right.

Artur Lis

*Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Dr., Adiunkt Katedry Historii Ustroju i Prawa*

KSIĘGA ELBLĄSKA JAKO ŹRÓDŁO POZNANIA ŚREDNIOWIECZNYCH ZWYCZAJÓW KARNYCH NA ZIEMIACH POLSKICH

Księga Elbląska, znana również jako Najstarszy Zwód Prawa Polskiego, jest jednym z najważniejszych świadectw prawa zwyczajowego średniowiecznej Polski. Spisana została w języku staroniemieckim między 1253 a 1295 rokiem. Dokument ten zawiera regulacje prawne dotyczące ludności polskiej zamieszkującej tereny pod panowaniem Zakonu Krzyżackiego. Starsza od statutów Kazimierza Wielkiego, Księga Elbląska znajduje się w gronie najstarszych źródeł prawa pisanego na ziemiach polskich [5, s.52-57]. Celem niniejszego artykułu jest szczegółowa analiza tego spisu jako źródła norm prawa karnego, ich funkcji społecznych oraz praktycznego zastosowania. Opracowanie opiera się na krytycznej edycji Józefa i Jacka Matuszewskich z 1995 roku oraz na aktualnych badaniach z zakresu historii prawa [7, s. 180-197; 1, s.161-169].

Księga Elbląska stanowi część większego zbioru rękopiśmiennego znanego jako Codex Neumannianus, który poza prawem polskim zawiera również prawo lubeckie, prawo Prusów oraz słownik niemiecko-pruski. Rękopis ten został odnaleziony przez

Ferdynanda Neumanna w 1825 roku, a do II wojny światowej przechowywano go w bibliotece miejskiej w Elblągu. Choć oryginał zaginął, jego treść została wcześniej skopiowana i udokumentowana fotograficznie (Helcel, 1864). Zbiór obejmuje 29 artykułów, z czego ostatni pozostał nieukończony. Artykuły te obejmują tematykę organizacji sądownictwa, procedury procesowej, przepisów prawa karnego, prawa spadkowego, ordalii, zbiegostwa chłopów oraz ciężarów feudalnych. Księga została spisana stylem kazuistycznym, co świadczy o jej mocnym zakorzenieniu w lokalnych realiach społecznych i sądowych [8, s. 269-281].

Prawo karne stanowi zasadniczy trzon Księgi Elbląskiej. Przepisy dotyczące przestępstw przeciwko życiu, zdrowiu, mieniu i porządkowi publicznemu ukazują złożony system sankcji. Wyróżnia się dwie formy odpowiedzialności: indywidualną i zbiorową. Odpowiedzialność zbiorowa, oparta na strukturze opola, wsi lub rodu, była stosowana w przypadku niewykrycia sprawcy przestępstwa. Mechanizm ten sprzyjał utrzymywaniu porządku społecznego przez system wzajemnej kontroli [7, s. 180-197]. Sankcje za przestępstwa były silnie uzależnione od przynależności stanowej ofiary i sprawcy. Najczęściej stosowano grzywny pieniężne, ale występowały także kary śmierci, mutilacje, wygnanie oraz konfiskaty majątku. Charakter kazuistyczny przepisów świadczy o ich bezpośrednim związku z praktyką sądową i konkretnymi przypadkami.

Księga Elbląska przewiduje zastosowanie ordaliiów – sądów bożych – takich jak próba żelaza, próba wody oraz pojedynek sądowy. Ich stosowanie wskazuje na trwałość przekonań religijnych dotyczących boskiego udziału w procesie orzekania. Mimo, iż Sobór Laterański IV zakazał ich używania już w 1215 roku, w regionach pod panowaniem Zakonu Krzyżackiego utrzymały się one znacznie dłużej [6, s.65-78]. Próby Boże pełniły nie tylko funkcje dowodowe, ale miały również charakter rytualny i oczyszczający. W przypadku braku wystarczających świadków ordalia umożliwiały społeczne oczyszczenie z podejrzeń i przywrócenie reputacji oskarżonego. Księga wskazuje także inne sposoby dowodzenia winy, takie jak przysięgi oczyszczające, zeznania świadków oraz obowiązek gonienia z krzykiem.

Najcięższym przestępstwem było zabójstwo, za które nakładano kary pieniężne proporcjonalne do pozycji społecznej ofiary. Główna kara – kara za zabójstwo – była najwyższa w przypadku rycerzy, duchownych i kupców, niższa natomiast za chłopów [4, s.12-54]. Jeżeli sprawcy nie ustalono, odpowiedzialność finansową ponosiła społeczność, co wzmacniało zasadę solidarności.

Kradzieże i rabunki były również szczegółowo uregulowane – sankcje zależały od rodzaju skradzionego mienia, jego wartości oraz kontekstu czynu. Kradzież własności książęcej traktowano jako przestępstwo szczególnej wagi. Stosowano w takich przypadkach nie tylko grzywny, ale także przysięgi, wygnanie i publiczne upokorzenie [2, s.13-33].

Istotną rolę odgrywały normy chroniące mir – zarówno książęcy, jak i lokalny – który obowiązywał na drogach, targach i w karczmach. Zakłócenie miru groziło karą finansowymi oraz symbolicznymi sankcjami o charakterze porządkowym [3, s.43-55].

Księga Elbląska stanowi unikalne świadectwo prawa zwyczajowego i przejścia od prawa niepisanego do spisanych norm jurydycznych. Jej znaczenie wynika nie tylko z

treści, ale także z momentu historycznego, w którym powstała. Odzwierciedla zasadę osobowości prawa – sądenie zgodnie z przynależnością etniczną i zwyczajem – która z czasem została wyparta przez zasadę terytorialności [9, s.35-54].

Porównanie z innymi źródłami prawa, takimi jak Statuty Kazimierza Wielkiego, Prawda Ruska czy Zwierciadło Saskie, pozwala dostrzec zarówno lokalne osobliwości, jak i wspólne europejskie wzorce w zakresie normatywizacji i karania. Księga stanowi także podstawę do analizy funkcji społecznych prawa karnego: nie tylko represji, ale również kompensacji, prewencji i legitymizacji porządku wspólnotowego.

Księga Elbląska, jedno z najstarszych źródeł prawa zwyczajowego na ziemiach polskich, spisana między 1253 a 1295 rokiem, zawiera 29 artykułów regulujących m.in. sądownictwo, prawo karne i kwestie społeczne. Dokument podkreśla rolę odpowiedzialności zbiorowej, ordaliów oraz zasad osobowości prawa. Przepisy określają sankcje za zabójstwa, kradzieże i naruszenie porządku publicznego, różnicując je w zależności od pozycji społecznej ofiary. Księga stanowi ważne świadectwo przejścia od prawa niepisanego do spisanego, a także unikalny przykład lokalnych norm prawnych na tle europejskim.

Wykaz źródeł i literatury:

1. Buczek K. (1960). O najdawniejszym spisie prawa polskiego. *Kwartalnik Historyczny*. 1960. № 67. S. 161–169.
2. Helcel A. Z. Księga prawa zwyczajowego polskiego z wieku XIII, [w:] *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki. T. II*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1870.
3. Maisel W. Rozważania nad Księgą Elbląską. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1988. № 40. S. 43–55.
4. Matuszewski J. Najstarszy Zwód Prawa Polskiego. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1959. 308 s.
5. Matuszewski J. Najstarszy Zwód Prawa Polskiego. Warszawa: Instytut Historii PAN, 1995.
6. Świątek A. Sądy Boże w świetle Najstarszego Zводу Prawa Polskiego. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2019. № 71(1). S. 65–78.
7. Vetulani A. Niemiecki spis polskiego prawa zwyczajowego. Uwagi źródłoznawcze. *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 1953. № 5. S. 180–197.
8. Winawer M. Najdawniejsze prawo zwyczajowe polskie. Warszawa: Nakładem autora, 1900. 281 s.
9. Wiązek P. O kierunkach rozwoju prawa karnego na ziemiach polskich w dobie średniowiecza wobec tradycji i tendencji europejskich. *Prawo. Studia Historycznoprawne*. 2022. № 335. S. 35–54.

Ключові слова: Ельблонгська книга, звичаєве право середньовічної Польщі, літеральна фіксація права.

Keywords: Elblag Book, customary law of medieval Poland, literal fixation of law.